

HEGEL FELSEFESİNİN EDİMSSEL FELSEFE OLMASININ ÖNEMİ

Gülgün Türkoğlu Pagy

Hegel, kendi felsefesini ortaya koyduğu ilk kitabı olan “Tin’in Görüngübilimi”nin hemen ilk sayfalarında felsefeye bilimsel bir biçim vermek istediğine değinerek, “bilme sevgisi”nin “edimsel bilme”ye dönüştürülmesinin önüne koyduğu amaç olduğundan söz eder. Edimin varlığı gerçekleşmeye dayanır, ancak gerçekleşirse kavranılır olur. Edimsel olan için erek, bilinçli yönelme, *sine qua non* bir özelliktir.

Edimsel bilme olmadan Hegel Felsefesine ait bilgiler donuklaşır, bu durumda bütünsel kavrama artık olanaklı olmadığından, okuyucunun kendisine daha yakın bulunduğu bölümlerin ön plana çıkması ve evrik olarak da kendi anlayışlarına uzak olan bölümlerin bilinçli bir tutumla özetten uzaklaştırılması kaçınılmaz olur. Cildi zarar gören bir kitap gibi yapraklar dağılır, tümceler bütünsel anlamlarını yitirirler, artık Hegel’in yanlış ya da eksik anlaşılmasıdır. Kurgul felsefede saltık anlam, baştan sona bir dokumacı gibi desen oluşturur; bu desenler yapılandırıldıkları alanın özsel ırsıyla uyum içinde dokunur. Dokumacısı, gereçleri, yapım aracı bir olan ancak desenleri farklı olan bir dokuma. Kuşkusuz bu edimsel olarak bilen insanın kendisinden başkası değildir; kendisini, tikel etmenlerinin dolayımlanmış tümel ideal birliği olarak dışı vuran insan.

Mantık yasaları dolaysızca varlık yasaları olduğundan, bireşimsel düşünce ontolojik iç zorunluğu izler. Bu yasalılık varlığı kavrayan bilinç ile özdeştir. Böylece bilinç ilerlemelerinde zorunlu aşamaları izlediği denli, her düşünme eyleminde de önceki basamaklara geri düşme tehlikesi barındırır. Edimsel bilmenin önüne çıkan engeller ve bu engellerin dışı vurumları, eş deyişle bilincin serüveni Hegel’in çeşitli çalışmalarında anlatılmıştır. İlk aşama olarak ele alınan metafizik düşünce yalın anlık görüşüdür. Bu düşünce yapısı saltık olanı ona belirlenimler yükleyerek belirler, “Tanrı vardır” veya “Ruh sonsuzdur” gibi. Burada özne ona yüklenen yüklem ile gündeme gelir. Bu tür soyut düşünce belirlenimleri dolaysızca benimsenir. Anlağın soyut kavramlara karşı somut içerik belirleme gereksinimi bizi bir sonraki basamağa görgücü düşünceye götürür. Görgücükte algı, duyu, sezgi evrensel tasarım, önerme ve yasalar biçimine yükseltilir. Görgücülük açısından *gerçek* algı için orada olandır. Boş soyutlamalardan şimdi ve burada alanına bir davettir; deney ve gözleme geçiştir. Bilincin içinden geçtiği “bilme” ediminde vardığı bu uğrak, çözümlenme yetisinin şeyleri ele alırken somut olanı soyut olana dönüştürdüğüünün bilincinde olmadığı ve henüz olgusallaşmamış olanın olgusal kavram olarak ele alındığı şişinmecî bir bilinç aşamasıdır. Çözümlemelerini somuttan başlatan görgül bilinç, bu ayrımların kendilerinin soyut belirlenim olduğunun bilincinde değildir. Usun sonsuzluk arayışı, öznenin bilincine konu yaptığı her nesnenin, bir “enson” olarak geçerli olduğuna inandığı sonlu belirlenimler içinde geçit bulamaz ve hapsolür.

Hegel açısından bu iki bilinç tipi arasındaki fark şöyle ortaya konur: *“Bir önceki metafizik aşamada başkalarının yetkelerinin üzerinde yapılan sanı ve önyargılar dizgesine saplanıp kalmak ile özkanı üzerine dayalı birine yakalanmak arasındaki ayırım ikincideki doğal burnu büyüklükte yatar.”*

Üsttenci bakışların bu aşamadaki bilinç tipi ile sınırlı olmasının nedeni, bir öncekinin anlık sonsuzluğundan tikelliğin dışlanmış olması, bir sonrakinin ise bilincin asıl görevine yani kendisinin kendisine konu etmesi zorunluğu nedeni ile olumsuzlama yaparak ilk kez tinsel olanın ne olduğunun sorgulandığı alana geçmiş olmasıdır. Kuşkuculuk olarak isimlendirilen bu alanda, kendisini başkalaştırmaksızın kavramı olduğu belirli varlık, kendisi için varlık eş deyişle ideallik yolundadır. Kuşkucu düşüncede burnu büyüklük olmasa da, kuşkuculuğun aşılabilmesi her zaman geri dönüş riski barındırır.

Her şeyin soyutlandığı, olumsuzlandığı kuşkuculuk aşamasında sonuç yine de öznelliğe varır. Çünkü duyuşsal olarak algılananlar bağımsızlıktan yoksun ve ikincidirler, düşünceler ise bağımsız ve birincidirler. Ancak düşünceler de kendi desteğini içinden taşımazlar. Nesnel ve öznel terimleri kendilerini dirençsizce sunsalar da gerçekliği sınamaya giden bilinç için tek yanlı olan nasıl aşılabılır? Hegel içinse *“Kuşkuculuk yokluğun ya da boşluğun soyutluğu ile sona erer ve yokluk ancak onu ortaya çıkaranın yokluğu olarak alındığı zaman gerçek sonuçtur”*. Hegel felsefesinin edimsel felsefe olmasının özsel noktalarından birisi budur. Bilme serüveninin bu aşamasında Hegel bilgi denli zorunlu bir bileşenden söz eder: Hedef. Hedefin yerini de nesnenin kavramına karşılık düştüğü özgür alan olarak tanımlar ve bu ilerleyiş durdurulamaz bir ilerleyiştir ve daha önceki hiçbir durakta doyum bulamayacaktır. Hedef tutku gerektirir. Hegel felsefesinde gözardı edilen özsel noktalardan bir diğeri de *tutku* kavramıdır. Tutkusuz insanın hedefi yoktur, sonlu dışsal nesnelere değişime uğratılan hedef edinme arzusu vardır. İnsanın tutkusu, onun kendinden vaz geçebilmesini olanaklı kılar. Bu olumsuzlama kendi başkasına geçiştir, sınırdır. Bilinç, kendisi için kendi kavramıdır ve özsel niteliği yolu ile ilkin sınırlı sonra başkalaşabilir. Tinsel olan doğası gereği kendisini bize tam karşıtı bildirir. Sınırı kendisinde nesnel olduğu ve kendisine ait olduğu için yapmak zorunda olduğu geçiş gerçekte kendi başkasına geçiştir. *“Bu sınır duyumunun bozulması bilincin sadece kendi eli ile getirilebilir, burada şiddet altında yitirme korkusu, yitirilecek olanı koruma çabasına dönüşebilir. Ancak, asla dinginlik bulunamayacaktır. Bu dinginsizlik, yapay dinginliği sürdürme çabası Usun şiddetine uğrar,”* der Hegel. Her düşünceden daha açık göz olma isteği taşıyan dolayısı ile kendi anlayışını ilahlaştıran bu kendini beğenmiş bilinç tipinin her zaman *tüm içerik* yerine salt kuru bir ben bulmayı başardığından söz eder. Hegel bu bilinç tipi ile uğraşılmasını ve onun kendi anlayışında otlamaya bırakılmasını önerir.

Hedef eksikliği, dinginsizlik ve usun şiddeti kapsamlı düşünmeyi gerektirir, çünkü yol gösterici tanımlardır. Hegel felsefesi tinin tözünün özgürlük olduğunu ortaya koyar. Tin kendinde özgürdür, tin başka özellikler yanında bir de özgürlüğe iye değildir; tinin tözü özgürlüktür. Özgürlük saltık başkasının olmamasıdır. Sonlu olanın ilgilerinden özgürleşmeyi istemek kendi özgürlüğünü istemektir. Bu özsel noktaların anlaşılabilmesi ise bilinç basamaklarında geriye düşüş demektir, dinginsizlikten kaçabilmek olanaklı değildir çünkü tamuygun olmayan özdeşlik henüz aşılmamıştır. Bilinç kendi üstüne dönemediği, tinsellikten yoksun olduğu ve henüz duyuşsal ve dışsal olanda belirlenim bulduğu için usun şiddeti de dışsal olarak ifade edilir; dinginlikten uzak düşünceler akışında kendi anlayışına uymayan her düşünce eleştirilir

ve tepeden bakılır. Hegel'in sözünü ettiği burnu büyüklük budur. Us ise koşulsuzun yetisidir, "ben"i kendine nesne ya da konu yapabildir. Dışsal olan bilinebilir ancak anlaşılabilir, anlamak kavramaktır. Bilinç kendi sınırına gelmesi koşulu ile, sınırın ötesindeki "kendi"ni tanıyabilir. Bilincin ürettiği her içerik gerçekte kendisi ile ilgili bir içeriktir, dışsal olana değgin her bilgi tikel belirlenimlerin evrensellesmesi için bir olanaktır.

Gerçek özgürlük kendini anlamaktır, öznenen bağımsız olarak ele alınan anlamlı değildir, çünkü töz öznenen bağımsız ele alındığında belirlenimsizdir. Bu nedenle Hegel felsefesi bilimseldir ve bir dizgeyi izler. Dizgenin anlalsal tekrarının başarılması bireyin metafizik us ya da görgücü basamaklara düşen bilincini tanımayı beraberinde getirmez. Bir şey ancak her şey bilindiğinde bilinebilir, bu evrik olarak da geçerlidir. Bu bir sonuç çıkarma değil, tersine ontolojik bir zorunluğun izlenmesidir. Bu zorunlukta Hegel'in de ortaya koyduğu gibi, "yitirilme" bir gözdağı olarak durur, ancak aşılabilir değildir.

Başarının bu denli güç olmasının nedeni "hedef" in saptanması ile ilgilidir. Hedef teleolojiktir, son başlangıçta içerilir. Sınırlı dışsal ilgiler ile gidip gelen, her an değişime açık türden anlalsal hedefler değildir söz konusu edilen, usun tek hedefi vardır. Bilginin artık kendi ötesine geçmeye gereksinimi olmadığı, kendinde kendisini bulduğu bir hedeftir. Görgücü bakış burada usun kendisini kendisine konu etmesini dışsal olarak ele alır. Bu aşamada adına görgücüler denilen bir grup insanın olduğu ve onların her zaman böyle düşündüğünü sanmak felsefeyi yeterince ciddiye almamak onu hafifsemektir. Metafizik, görgücü ya da kuşkucu bakış her an düşüncelerimizde geri düşebileceğimiz bölgelerdir. Dizgesel olanda bir öncekinin geçiş evrelerinin bir sonraki için öndayanak olduğunun anlaşılması önemli ve zorunludur. Bir önceki basamağın bilincinin dışlanması, savsaklanması, evrensel bir belirlenim altında aklanamaması, dizgedeki zorunluğunun görülmemesi kavramsal düşüncede yoktur. Çünkü kavram nesnenin asıl kendisidir ve kendisini nesnenin *oluş* süreci olarak sunar. Bu oluş sürecinde yarılma ve çatışma zorunludur, olumsuzlama özselidir. Olumsuzlamada kalabilen varlık alanına geçer, bu olumsuzun gücüdür. İçerik listeleri ile uğraşan çizelgeci anlak dirimli olanı tanımaz, olumsuzdan kaçır.

Hedefi özgürlük olan, düşüncenin akışında kendisini dirençsizce bırakabilir. Çatışmanın zıtlığın sergilendiği her durumda, taraf tutmadan bekleyebildiğinde özün yükseltgeneceğini dolayısı ile önceki basamaklardaki belirlenimlerini (düşüncelerini) terk etmek durumunda olacağını bilendir. Bir tür anlalsal ölümdür bu, terk edilebildiği için dirimliliğini yitiren her düşünce, giderek içinden ussal olanın ışıldadığı aşamaya dek dönüşecektir.

Düşüncede ortaya çıkan karşıtlıkların giderilmesi yan belirlememeyi eytişimsel yaklaşımı gerektirir. Bunun uygulanması anlatıldığı denli kolay değildir, ancak özgürlük zorlanmaya değer, sadece insan özgürlüğü hedef olarak alabilir. Düşüncelerin dışsal, duygusal ve duygusal olan tarafından belirlenebiliyor olması her durumda özgürlüksüzlüktür; böylece özne, aslında kaçtığı tarafından koşullanmış ve belirlenmiş olur. Us şiddetini her zaman kendi üzerine dönmekte direnen özneye gösterir ki, yoksunluk yaşayan özne bunu anlayılamamaktan kaynaklanan dinginsizlik, öfke gibi belirlenimlerle ortaya koyar. Us için önemli olan, kendisinin ussal olarak kavranmasıdır dinginsizlik kaynaklı etkiler ile pek ilgilenmez.

Sorunlarla uğraşan akıl kendisini de bir sorun olarak sunabilmelidir. Anlık parçalayarak, kategoriler oluşturarak işler, bu mayalanmanın dışı vuran köpüğü, kendisini kendisine konu edemeyen, olumsuz dışsal olana yükleyen bir düşünce türüdür. Bu işleyiş kurgul felsefede tanımlanmış, açıklanmış ve bunun için gerekli tüm içerik yazılı olarak bırakılmıştır. Bu felsefe dizgeseldir ve parçalanarak anlaşılabilir. Hegel dizgesi takipte zorunluğu gösterir, bir aşama diğerinden daha değerli ya da daha az ussal değildir. Anlık salt çözümleme ve parçalanmışlık ile var olduğu için anlaksal anlayışlar da bölmek zorundadır. Ancak anlam bütündedir. Parçalı bir yaklaşım, özün deviminin başkasında görünüş olarak varlığın deviminin ise başkasına geçiş olarak izlenebileceğini nasıl anlayabilir?

Başkalarına ait bilinç içeriklerini ezberleyebilir, onlara öykünebilir öyle ki en beğendiğimizin tarafını tutup diğerlerini dışlayabiliriz. Hegel ile edimsel felsefe olanıklılık alanına sunulmuşken bunu önemsememek bir yeğleme sorunudur. Ancak, işte tam da bu nedenle felsefe tutulamaz, gerçekleştirilir. Bu bağlamda Hegel'in sanat, din ve felsefe olarak ortaya koyduğu dizgenin önceki basamaklarının aşılmış olduğunun düşünülmesi, gerçeğin bütünsel olarak kavranamayışındandır. Örneğin sanatın öndayanak olmadığı felsefe kuru, hırçın ve zevksiz bir felsefedir. Bu tür felsefeler, bir takım yalıtılmış alanların yazılı ve/veya sözlü aktarımlarının yapılması ile ilgilenir ve sonra hayata geri dönerler. Oysa dizgeselliği içinde eş deyişle edimsel olarak yaşantılandığında geriye dönülecek ayrı bir yaşam yoktur, yaşamın bizzat kendisi felsefedir, lezzettir. Hegel edimsel yaşamın eksiksiz kendisi olan bu durumu şöyle anlatır: *"Gerçek orada hiçbir üyenin ayık olmadığı Baküs coşkunluğudur ve her üye kendini uzaklaştırır uzaklaştırmaz çözüldüğü için, taşkınlık o denli de saydam ve yalın dinginliktir."*

En yüksek oluş tinde oluştur. Bilincin başlangıç noktası anlamdır, insanın özgürleşme hedefi edinmesi kendisini bir anlam varlığı olarak yapılandırmaya başlaması demektir. Başlangıçta yaşayacağı anlam/şekil, iç/dış ayrışmasının getireceği yarılma dolayısıyla tözsel birlikten çıkışın zorunlu süreçleridir. Evet, tarihte mitler, din, sanat, felsefe ve bilim ayrı ayrı kategorik olarak belirli dönemlerde ön plana çıkmıştır ancak insan bilincinde tümü uğranılması zorunlu uğraklardır, bu uğrama dışsal öğrenme demek değildir; her birinin ilkesel açıdan yaşantılanması demektir. Aksi durumda özgürlük yarım olur ki bu olanaklı değildir. Bilincin henüz kendi bütünlüğünü bulamadığı için bir uğraktan diğerine yükseltgenerek devindiği bu serüvende, *dışa vurum* açısından son durak olan felsefe uğrağı, bu yolculuğun ussal anlatımıdır; içeriği ise usun *kendi oluş* sürecinin ayrıntılarıdır.

Edimsel olmayan bilinç felsefenin ürününü sadece bir *sunulan* olarak tanır. Örneğin elmayı tanır, besleyici değerlerinden, türlerinden söz edebilir. Ancak, elma olma sürecine bizzat tanıklık etmemiş ise elma tohumunu, elma fidesini, yapraksız kuru elma ağacını tanıyabilmesi olanaklı değildir. Dahası tanımadığı bu süreçleri meyve olarak elmanın karşısında konumlandırarak, kendinden emin bir tarzda önsel aşamaların elma ile içsel bağıntılılığını yadsıyabilir. Oysa bütünsel bilinç her sürecin ilişkilendirilmesini yapabildiği için *kapsayıcı* bir sonuca ulaşacaktır. Kendini bilmeyi özgürlük alanına dek sürdürmüş bilinç, ürünü salt elma olarak "göze sokmaz". Elma çayı, elma likörü olarak gerçekleştirdiği sunumunda elma artık sadece bir semboldür. İşte bu nokta bizi Hegel'in sanat felsefesine başladığı yere geri getirir; dizge gerçekte döngüselidir. Sembol tindeki somut varoluşundan yola çıkar ve evrensel olana ilerler ki bu bir ilke çerçevesinde olur; ilkesine bağlı olduğu için de yorum anlamın deşifre

edilmesini sağlar, keyfi değildir. Sembolün açıklanmasının neden bireysel yorum içermeyeceği de başka bir yazının konusu olabilecek denli kapsamlıdır.

Kaynaklar:

1. Bobaroğlu, M. *Simgesel Düşünme*
2. Hegel, G.W.F. *Tinin Görüngübilimi*
3. Hegel, G.W.F. *Küçük Mantık*
4. Hegel, G.W.F. *Tarihte Akıl*
5. Hegel, G.W.F. *Estetik Üzerine Dersler I ve II*

